INDEX LECTIONUM

IN

LITERARUM UNIVERSITATE TURICENSI

INDE

A DIE XV. MENSIS OCTOBRIS MDCCCLX

USQUE

AD DIEM XXIII. MENSIS MARTII MDCCCLXI

HABENDARUM.

INEST

EMENDATIONUM IN EURIPIDIS IPHIGENIAM TAURICAM

PARS II.

TURICI,

EX OFFICINA ZÜRCHERI ET FURRERI

1860.

Orestes postquam longiore narratione, quao post matris caedem ad praesens usqne tempns sibi acciderint, agnitae sorori v. 940—978 exposuit, totam his precibns concludit orationem:

ἀλλ' ἥνπερ ἡμῖν ὥρισεν σωτηρίαν,
σύμπραξον. ἢν γὰρ θεᾶς κατάσχωμεν βρέτας,
μανιῶν τε λήξω καὶ σὲ πολυκώπῳ σκάφει
στείλας Μυκήναις ἐγκαταστήσω πάλιν.
ἀλλ', ὦ φιληθεῖσ', ὦ κασίγνητον κάρα,
σῶσον πατρῷον οἶκον, ἔκσωσον δ' ἐμέ·
ὡς τἄμ' ὄλωλε πάντα καὶ τὰ Πελοπιδῶν,
οὐράνιον εἰ μὴ ληψόμεσθα θεᾶς βρέτας.

Harum precum cardinem in eo versari patet, quod Orestes Iphigeniam, ut se in deae simulacro auferendo adjuvet, qna re omnis et ipsins et paternae domus salus contineatur, disortissime et enixissime orat. Sororem enim fratrem, quem jam ignotum hospitem in patriam remissnra fuorat, a nefando sacrificio servaturam atquo ipsam cum eo domnm redituram osso jam ex epistolae argumento snpra v. 770 sqq. allato Orestes conclndere poterat. qui cum navem remigibus probe instructam praesto haberet, hunc reditum ne ita desperatum quidem osso sciebat, ut Iphigenia navigii illins ignara supra v. 873 sqq. conquesta orat. Contra si simul auferonda essot Dianae statua, enm decessum mnlto et difficiliorem et periculosiorem fore consentanoum erat. Haec ipsa causa est, ob quam Orestes, quanti ot sibi et paternae domui sit momenti, ut illud simulacrum abripiatur, tam multis verbis et repetita partim ratiocinatione exponit.

Sed ei quae Iphigenia respondet inde a v. 989, magnis merito novissimorum inprimis criticorum dubitationibus obnoxia fuerunt, quae dubitationes ut rite excutiantnr atquo solvantur, tota illius oratio ordine pertractanda est. Ejus orationis hoc est exordium:

τὸ μὲν πρόθυμον, πρίν σε δεῦρ' ἐλθεῖν, ἔχω
Ἄργει γενέσθαι καὶ σέ, σύγγον', εἰσιδεῖν·
θέλω δ' ἅπερ σύ· σέ τε μεταστῆσαι πόνων
νοσοῦντά τ' οἶκον, οὐχὶ τῷ κτανόντι με
θυμουμένη, πατρῷον ὀρθῶσαι θέλω.

Hnc usque omnia probe decurrunt. Dicit Iphigenia se et ante, quam frater huc advenerit, Argos redeundi ipsumque videndi desiderio motam esse — id quod jam fatali illa epistola declaravit — et nunc idem atque fratrem velle, ut et ipsum a laboribus liberet et paternam domum a clade sua erigat, quod utrumque beneficium tantum ablato signo parari posse ex Oreste scivit. Haec omnia cum planissima sint, mireris profecto, quid sit, quod non solum Nauckius v. 990 suspectum habuit, quo remoto misere hiat sententia, cum ante colloquium cum Oreste habitum Iphigenia profecto illa de fratris atque domus cladibus a se sanandis scire non potuerit, sed etiam intelligens hoc Kvíčala tamen et ipse hunc versum delendum censuit, incredibilem vero verbis *πρίν σε δεῦρ' ἐλθεῖν* significationem intulit, ea ut denotent: *antequam tu in oratione tua ad preces descenderis*, quod nec illo *ἐκεῖσε δὴ 'πάνελθε* v. 256 nec aliis locis, qui similes videntur dissimillimi sunt, firmari posse nemo non videt. Hoc vero ut statueret, motus esse videtur eo, quod verbis *τὸ μὲν πρόθυμον — ἔχω* oppositum esse membrum *τὴν θεὸν δ' ὅπως* ab initio sibi persuaserat, qui error simul alium errorem peperit, ut *τὸ μὲν πρόθυμον — ἔχω* et *θέλω δ' ἅπερ σύ* unum idemque significare putaret. Nec nihil idem ille error *ἀρχέκακος* ad eam opinionem Kvíčalae contulit, qua longius etiam Nauckio progressus tres quoque versus 992—994 interpolando illatos esse putavit, quamquam huic quidem opinioni multo majus adjumentum ex sequentis membri *σφαγῆς τε γὰρ σῆς — οἴκους* pessima cum antecedentibus commissura accedere statim videbimus. Sed quam hiulca Kvíčalae remanserit oratio, ipse videas quaeso:

989 *τὸ μὲν πρόθυμον, πρίν σε δεῦρ' ἐλθεῖν, ἔχω,*
991 *θέλω δ' ἅπερ σύ, σέ τε μεταστῆσαι πόνων,*
993 *σώσαιμι δ' οἴκους· τὴν θεὸν δ' ὅπως λάθω* etc.

In qua nec *μέν* prioribus duabus particulis praetermissis ad tertiam demum referendum nec post *σέ τε μεταστῆσαι πόνων* mutata scilicet constructione illatus secunda particula *δέ* optativus ferri ullo modo potest.

Duo sunt in bis versibus, de quibus insuper dicatur. Primum enim offendit verbum *θέλω* et primo et postremo membri loco positum. Defendi id poterit una ratione, quam Seidlerus jam introduxit, ut colo post *σύ* posito duo habeamus membra juxta posita, unum generalis sententiae, alterum duas, quas cupit Iphigenia, res diserte enumerans. Et placuit nuper haec ratio vehementer Klotzio, qui «hoc ipsum», inquit, «ab Iphigenia maximo opere erat premendum, de sua

voluntate dubitari plane non posse.» Verum enim vero quoniam de hac ipsa voluntate dubitari plane non potuit, nullam equidem video causam, cur hoc ipsum tanto opere ei premendum fuerit. Potius igitur, quin Marklandus pro altero *θέλω* rectissime *πάλιν* emendaverit, dubitari plane non potest. Deinde verbis illis *οὐχὶ τῷ κτανόντι με θυμουμένη* grave nuper bellum indixit Kvíčala: absonum scilicet esse, si Iphigenia etiam nunc iram in patrem, quem modo mortuum esse audiverit, conceptam memoret. Sed quam alte immane illud patris facinus in nostrae Iphigeniae animum descenderit, viva illa nefandi sacrificii et prolixa prodit descriptio, quam supra v. 359 sqq. legimus. Sed cum in codicibus non *κτανόντι* legatur sed *κτανοῦντι*, recte puto ex eo pluralem *τοῖς κτανοῦσί με* emendatum esse ab Hermanno, qui «confert aliquid», inquit, «pluralis ad lenitatem sententiae».

Pergit Iphigenia sic:

> *σφαγῆς τε γὰρ σῆς χεῖρ' ἀπαλλάξαιμεν ἄν,*
> *σώσαιμι δ' οἴκους· τὴν θεὸν δ' ὅπως λάθω*
> *δέδοικα καὶ τύραννον, ἡνίκ' ἂν κενὰς*
> *κρηπῖδας εὕρῃ λαΐνας ἀγάλματος.*

Haec vero ferri non posse recte perspexit Kvíčala p. 59 sq., cum priores editores nihil fecissent nisi ut — recte quidem — *σώσαιμί τ' οἴκους* inferrent. Intolerabilem ille dixit hanc post antecedentia tautologiam, quod quam vere ille dixerit, ex interpretum commentis optime vel me nullum verbum addente intelligitur. Ita enim Hermannus: «Immo hoc in mente habet: volo et te ex malis liberare, et salvam facere patriam domum. Nam sic et ab infanda interfectione fratris puram habebo manum, simul autem patria domus te incolumi non erit deserta.» Vides, quam multa ille menti Euripidis saggerat, de quibus ille ne *γρῦ* quidem enuntiavit. Hartungus vero hoc modo locum convertit:

> *«Jch will, was du willst, dich erlösen aus der Noth,*
> *Und, ohne Groll um meine Tödtung, wiederum*
> *Aufrichten unser ganz zerrüttet Vaterhaus.*
> *So halt' ich meine Hände rein von deinem Blut*
> *Und rette unser Ahnenhaus.»*

Ubi vides nec vernaculum «so» Graeco *γάρ* respondere et variatione illa «Vaterhaus» et «Ahnenhaus» male velari prorsus ejusdem rei commemorationem. De his igitur amplius videndum.

Sed in sequentibus Nauckii ego suspicionem, qua ille *τὸν λεών* pro *τὴν θεόν* scribendum putavit, probare non possum. Rectissime hoc, quod in libris legitur, et Orestis ratiocinatione ex oraculo petita v. 1012—1014 et ipsius Iphigeniae deprecatione v. 1400 firmari vidit Rauchensteinius p. XV.

Optime ei timori respondet, quod addit Iphigenia, dummodo particula *δ'* ante *οὐ* tollatur:

πῶς οὐ θανοῦμαι; τίς δ' ἔνεστί μοι λόγος;

Sed statim sequentia habent quo offendant:

ἀλλ' εἰ μὲν ἕν τι τοῦθ' ὁμοῦ γενήσεται,
ἄγαλμά τ' οἴσεις κἄμ' ἐπ' εὐπρύμνου νεὼς
ἄξεις, τὸ κινδύνευμα γίγνεται καλόν·
τούτου δὲ χωρισθεῖσ' ἐγὼ μὲν ὄλλυμαι,
σὺ δ' ἂν τὸ σαυτοῦ θέμενος εὖ νόστου τύχοις.

De his unus bene meritus est Marklandus scribendo *ταῦθ'*, quem neglectum esse ab omnibus magnopere mireris. Nam cum Orestes, ut vidimus, satis confidenter supra dixisset, si modo deae simulacro potiti essent, se et insania liberatum iri et sororem navi sua abducturum esse, haec contra timidior suo jure fratrem admonet duo illa esse non necessario conjuncta, scilicet simulacri rapinam atque ipsius abductionem. Vides igitur pluralem hic flagitari. Sed amplius progrediendum: quid enim, quaeso, sibi vult *ἕν τι* particula indefinita? Tacent omnes interpretes, et recte tacent: neque enim quod dicant habent. Hic quidem verum vidit Linderus verbi divini apud Rigoldiswylenses Basileenses minister, qui in litteris ad me datis conjecit: *ἀλλ' εἰ μὲν εἰς ἓν ταῦθ' ὁμοῦ γενήσεται*, cui conjecturae firmandae nihil adscribere opus est nisi Orestis verba infra v. 1015 sq.

ἅπαντα γὰρ
συνθεὶς τάδ' εἰς ἓν νόστον ἐλπίζω λαβεῖν.

Sed praeterea nec particula *ἀλλά* initio posita nec omnino in hac quidem orationis parte post sinistram timoris significationem haec boni eventus conditionalis significatio satis quadrant, quam significationem cum temerario fratris promisso, uti vidimus, conjunctissimam potius supra statim post pristinae propensitatis praesentisque voluntatis enunciationem positam fuisse exspectes. Postremo leve est sed quod tamen notandum videatur male interpretes ad *τούτου* certatim supplevisse *τοῦ ἀγάλματος*, cum potius explicandum sit per *τοῦ ἄγεσθαι ἐπὶ νεώς*.

Etiam in extremis Iphigeniae verbis:

> οὐ μήν τι φεύγω γ', οὐδέ μ' εἰ θανεῖν χρεών,
> σώσασά σ'· οὐ γὰρ ἀλλ' ἀνὴρ μὲν ἐκ δόμων
> θανὼν ποθεινός, τὰ δὲ γυναικὸς ἀσθενῆ.

recte Kirchhoffius et Hartungus viderunt ineptum esse, de quo ceteri tacent, participium σώσασά σ', pro quo aut σώσασαν scribi debere ad χρεὼν θανεῖν referendum, aut infinitivum σῶσαι addito sive σέ γ', quod Hartungus, sive τά σ', quod Kirchhoffius voluit. Quorum hoc praestat, quoniam Iphigenia cum fratre simul paternam domum servatura est.

Ita cetera quidem bene habeat omnia. Sed versuum 994 sq. intolerabilis illa tautologia atque importuna commissura remanet. Quid igitur faciemus nos, postquam ejiciendis versibus 992—994 nihil nos lucrari vidimus? Transponemus eudacter, nec dubito, quin post v. 989—993 per se ipse jam hic se commendaturus sit sententiarum ordo:

> 999 ἀλλ' εἰ μὲν εἰς ἓν ταῦθ' ὁμοῦ γενήσεται,
> ἄγαλμά τ' οἴσεις κἄμ' ἐπ' εὐπρύμνου νεὼς
> ἄξεις, τὸ κινδύνευμα γίγνεται καλόν·
> τούτου δὲ χωρισθεῖσ' ἐγὼ μὲν ὄλλυμαι,
> 1003 σὺ δ' ἂν τὸ σαυτοῦ θέμενος εὖ νόστου τύχοις·
> 994 σφαγῆς τε γὰρ σῆς χεῖρ' ἀπαλλάξαιμεν ἂν
> σώσαιμί τ' οἴκους· τὴν θεὸν δ' ὅπως λάθω
> δέδοικα καὶ τύραννον, ἡνίκ' ἂν κενὰς
> κρηπῖδας εὕρῃ λαΐνας ἀγάλματος.
> 998 πῶς οὐ θανοῦμαι; τίς δ' ἔνεστί μοι λόγος;
> 1004 οὐ μήν τι φεύγω γ', οὐδέ μ' εἰ θανεῖν χρεών,
> σῶσαι τά σ'· οὐ γὰρ ἀλλ' ἀνὴρ μὲν ἐκ δόμων
> θανὼν ποθεινός, τὰ δὲ γυναικὸς ἀσθενῆ.

Patet Iphigeniam, postquam et antiquum redeundi videndique fratris desiderium et praesentem cum fratris votis consentientem voluntatem declaravit, membro per particulam ἀλλά aptissime adnexo jam ad consilium ab illo indicatum accedere ita, ut primum, si quidem frater et deae signum et se ipsam navi imponere potuerit, omnia bene habere concedat, statim vero, aliter si eveniat, se quidem perituram, fratrem vero re bene gesta rediturum esse ostendat: se enim (jam vides et γάρ rectissime habere nec ullam relinqui tautologiam) certe nec fratrem mactaturam et domum servaturam,

h. e. simulacrum fratri traditaram esse, quod tamen ne ipsius deae voluntate a rege detegatur verendum sane esse, quo facto nulla relicta excusatione mortem sibi certissimam fore. Verum stare sibi, vel morte sua fratris salutem redimere, cum longe aliud sit viri atque mulieris in domo pretium.

Hanc fuisse oratiunculae, quam Iphigenia habuit, argumentum atque tenorem clarissime apparet ex Orestis responso, quod adscribo conjunctis variorum criticorum conatibus restitutum:

οὐκ ἂν γενοίμην σοῦ τε καὶ μητρὸς φονεύς·
ἅλις τὸ κείνης αἷμα· κοινόφρων δέ σοι
καὶ ζῶν θέλοιμ' ἂν καὶ θανὼν λαχεῖν ἴσον·
ἄξω δέ σ', ἤνπερ καὐτὸς ἐντεῦθεν περῶ,
πρὸς οἶκον, ἢ σοῦ κατθανὼν μενῶ μέτα.

Ita postquam generosissimus adolescens suam et ipse aperuit firmissimam sententiam, qua cum sorore aut vivendum sibi aut moriendum decreverit, in sequentibus jam rationes exponit, quibus ipsos deos sibi suisque inceptis propitios esse probabile fiat:

γνώμης δ' ἄκουσον· εἰ πρόσαντες ἦν τόδε
Ἀρτέμιδι, πῶς ἂν Λοξίας ἐθέσπισε
κομίσαι μ' ἄγαλμα θεᾶς πόλισμ' εἰς Παλλάδος
καὶ σὸν πρόσωπον εἰσιδεῖν; ἅπαντα γὰρ
συνθεὶς τάδ' εἰς ἓν νόστον ἐλπίζω λαβεῖν.

Sed in his jure offendit Musgravius, cujus haec est nota: «*καὶ σὸν πρόσωπον εἰσιδεῖν*. Pendet ab *ἐθέσπισε*. Vorum an Apollo Orestae vaticinatus erat, ipsum in Taurica sororem Iphigeniam visurum? At hoc ei ne per somnium quidem in mentem venisse tota fabulae oeconomia declarat. An legendum: *καὶ σὸν πρόσωπον ἦγ' ἰδεῖν*, et adduxisset ad tuam faciem intuendam.» Hanc quidem conjecturam nemo, opinor, probabit; sed verba *καὶ σὸν πρόσωπον εἰσιδεῖν* non posse ad oraculi argumentum referri verissime ille demonstravit, ut magnopere mirarer Seidlerum errore suo ceteris omnibus imponere potuisse, nisi hic ingeniosam summi nostri poëtae artem in auxilium vocasset scribens haec: «Supra v. 86 de Apollino Orestes:

σὺ δ' εἶπας ἐλθεῖν Ταυρικῆς μ' ὅρους χθονός,
ἔνθ' Ἄρτεμις σὴ σύγγονος βωμοὺς ἔχει.

Non de nihilo hic adjecta sunt verba *σὴ σύγγονος*. In oraculo dictum videtur nude *ἔνθα σύγγονος βωμοὺς ἔχει*. Haec tum quidem Orestes interpreta-

batur de Diana, sed jam videt, etiam alio sensu accipi potuisse, de sua ipsius sorore. Hac eadem amphibolia in cognomine fabula usus est Goethius nostras.» Hanc vero amphiboliam ambiguo s o r o r i s nomine procreatam si jam Euripidis acumen invenisset, rem miraculosam non obscurissimo brevissimoque verbo velasset, sed diserta accuratissimaque oraculi cum eventu comparatione illustrasset. Verum longe alia erant, quibus Orestis animus ad bonam spem atque sororis solatium erigeretur: quod ipsa Diana, cujus simulacrum ex Taurico templo Athenas transportare oraculo jussus esset, sororem, quam immolandam sibi olim expetivisset, medio ex sacrificio clam omnibus testibus eripuisset atque in eodem illo templo ut suam sacerdotem collocavisset, ita ut Oresti sororem volgo mortuam habitam contigisset vivam invenire e j u s q u e i n t u e r i f a c i e m.[1] Haec p l u r i b u s versibus inter v. 1014 et 1015 interjectis olim exposita fuisse ex ultimis Orestis verbis patet, quibus ad o m n i a solatii argumenta modo enumerata revocatur Iphigenia: *ἅπαντα γὰρ συνθεὶς τάδ' εἰς ἓν νόστον ἐλπίζω λαβεῖν.*

Haud ultimum in nostra fabula, in qua tam multa splendent eloquentiae lumina, tenet locum *ῥῆσις* illa *ἀγγελική*, qua v. 1327—1419 irrita Orestis atque Iphigeniae fuga lucolentissime narratur. Quo magis dolendum, quod hujus ipsius narrationis partes quaedam propter traditae lectionis corruptelas tam obscurae adeoque absurdae hodie sunt, ut iis rerum tenor atque claritas haud parum turbetur. Dixit de his fere omnibus Kvíčala p. 76 sqq. more suo h. e. docte mehercule et diligenter, sed ita, ut nusquam rem acu tetigisse videatur. Jam igitur, si nobis melius res cessura sit, experiamur. Pertinent autem huc primum v. 1345—1353, qui in libris sic leguntur:

κἀνταῦθ' ὁρῶμεν Ἑλλάδος νεὼς σκάφος
ταρσῷ κατήρει πίτυλον ἐπτερωμένον
ναύτας τε πεντήκοντ' ἐπὶ σκαλμῶν πλάτας
ἔχοντας, ἐκ δεσμῶν δὲ τοὺς νεανίας
ἐλευθέρους πρύμνηθεν ἑστῶτας νεώς.
κοντοῖς δὲ πρῷραν εἶχον, οἱ δ' ἐπωτίδων
ἄγκυραν ἐξανῆπτον, οἱ δὲ κλίμακας
σπεύδοντες ἦγον διὰ χερῶν πρυμνήσια,
πόντῳ δὲ δόντες τὴν ξένην καθίεσαν.

Gravissima duo vitia *νεῶν* 1349 et *ἀγκύρας* 1351 jam dudum ab omnibus remota sunt. Eo gravior de ceteris difficultatibus lis agitatur. Ac primum quidem jure offenderunt in v. 1346 et propter adjectivum *κατήρει*, pro quo Bothius *κατήρη* Marklandus *κατῆρες* conjecit, et propter cumulatam absolutae notionis *νεὼς σκάφος* appositionem. Sed hic quidem rem profligavit Hermannus, qui unus optime perspexit doctissimeque demonstravit hunc versum prorsus immutatum infra ante versum 1395 ponendum esse hoc modo emendatum:

δεινὸς γὰρ ἐλθὼν ἄνεμος ἐξαίφνης νεὼς
ταρσῷ κατήρει πίτυλον ἐπτερωμένον
ὤθει παλιμπρυμνηδόν.

Res tam in propatulo sita est, ut profecto indignerís praeter unum Hartungum, apud quem hic quidem veritatis vis Hermanni odium superavit, ceteros omnes frugibus repertis aut glandes retinere aut adeo «nova monstra» procreare maluisse. Neque enim mitiore nomine appellanda sunt Schoenii atque Kvíčalae commenta, quorum ille *ἄνεμος ἐξαίφνης νεὼς ὤθει πάλιν πρύμνηθεν* scripsit, hic vero *ἄνεμος ἐξαίφνης τέως ὤθει· παλιμπρυμνήσιοι δ' ἐκαρτέρουν!*

Deinde quod nuntius vidisse se dicit *τοὺς νεανίας — πρύμνηθεν ἑστῶτας νεώς*, hoc nihil aliud significare potest, quam quod jam antiquiores interpretes posuerunt: in puppi navis stantes. Quod sane fieri non potuisse ex narrationis tenore recte conclusit Marklandus, dummodo ne inauditam excogitasset hanc interpretationem: a puppi navis stantes scil. in littora, quam interpretationem fideliter repetere quam aliam circumspicere solutionem recentiores maluerunt. Atqui quid statuendum esset, non difficile erat perspicere comparanti quae statim sequuntur: *κοντοῖς δὲ πρῷραν εἶχον.* Ea enim verba, si grammatica tantummodo ratio spectetur, non posse ad alios quam ad juvenes modo memoratos referri tam apertum est, ut nemo de alia ratione cogitavisset, nisi non minus apertum esset Orestem et Pyladem non posse simul in litore stare atque proram contis retinere. Itaque Musgravio auctore ad unum omnes in hoc membro subaudiendum putaverunt *οἱ μέν*, cui deinde opponeretur «notissimo more» *οἱ δέ*, ellipsin vero illam «non valde usitatam» excusare studuerunt ejusmodi locis (Hom. X 157, Eur. Hel. 1604 sq., Herc. fur. 636, Or. 1489), in quibus de subjecto, quod suppleatur, plane nulla esse potest dubitatio. Id hic quoque factum esse respicienti

apparebit ad antecedentis versus illam, de qua modo diximus, partem πρύμνηθεν ἑστῶτας νεώς, qua si olim non Orestes et Pylades in litore versantes sed nonnulli ex nautis in puppi stantes diserte designabantur, recte simplici δέ ad ceteros pergere poterat oppositam proram contis retinentes. Ante haec igitur verba et post eam, quae uno ea praegreditur, vocem ἐλευθέρους lacuna est, qua plus etiam quam unius versus ambitum haustum esse patet ex iis, quae statim inde a v. 1354 de famulorum dictis factisque narrantur, quibus illi δόλια τεχνήματα a se conspecta impedire conantur. Horum vero de iis, quae in litore agitantur, hodie quidem nihil aliud refertur, nisi duos juvenes vinculis solutos adstitisse, nulla de sacerdotis atque statuae conditione verbo addito, quam et ipsam diserte explicatam fuisse v. 1358 sqq. apertissime produnt:

τίνι *νόμῳ* (sic recte Nauckius pro λόγῳ) πορθμεύετε
κλέπτοντες ἐκ γῆς ξόανα καὶ θυηπόλους;
τίνος τίς ὢν σὺ τήνδ' ἀπεμπολᾷς χθονός;

Sed plus etiam difficultatis interpretibus v. 1351—1353 facessiverunt, in quibus nec constructio κλίμακας σπεύδοντες facilem certamque admittit interpretationem, et scalarum atque retinaculorum conjuncta tractatio quomodo cogitari possit nemo adhuc dixit, et πόντῳ δὲ δόντες cum a participio aoristi sequente καθίεσαν tum a totius membri sententia summam habet obscuritatem. Unum tantum ex his tot tantisque scrupulis exemit Seidlerus pro τὴν ξένην scribendo *τοῖν ξένοιν*, quod omnes post eum receperunt editores Klotzio excepto, qui injuria Musgravianum τῇ ξένῃ praetulit. Cetera incommoda qui auferret, inventus est nemo, quamquam et emendando et interpretando satis audaces fuerunt, ex quibus Musgravium tantum atque Seidlerum commemorare placet, quorum ille ἦγον διὰ χειρῶν *πρύμνης* τ' ἄπο *πόντου διδόντος* τῇ ξένῃ καθίεσαν scripsit, hic vero locum ita explicavit: «*alii propere applicabant scalas simulque retinacula* (e navi) *per manus ducebant, eaque in mare projecta hospitibus demittebant*, scilicet ut horum ope navem propius ad litus attraherent eamque fixam tenerent, ut mulier commode posset ascendere.» Laudandus quidem est Seidlerus, quod adscriptis aliis locis (inprimis Luciani Dial. mort. X, 17 et Polyaeni IV. 6, 8) scalas atque retinacula accuratius definivit, sed retinaculis quem hic quidem adscribit usum, ut iis prehensis duo juvenes navem propius ad litus attrahant, eum nullo pacto fieri posse Hermannus evicit, qui iisdem locis usus certe, quid sit illud ἦγον διὰ χειρῶν πρυμνήσια, rectis-

sime demonstravit his: «solutos nautae rudentes per manus trahebant, quo eos in navi reponerent.» His igitur ita explanatis primo adspectu mireris, quod Hartungus mira rei nauticae ignorantia sibi persuasit scalas ex ipsis funibus festinanter connexas itaque adolescentibus projectas esse, quasi non cuiusque navis mobilem suam ἀποβάθραν habuisset e ligno factam et πρυμνήσια quilibet funes essent! Et tamen etiam Klotzius retinacula atque funes commiscuit: «nempe scalas», inquit, «non poterant demittere nisi per funes» (hoc quidem falsissimum!), «hinc scalarum demissio cum retinaculis per manus mittendis conjuncta hic est.» Nec felicius, qui suo jure Hartungi commentum exagitavit, Kvíčala p. 78 sq. rem gessit, cum ad κλίμακας ex antecedentibus supplet ἐξανῆπτον — quod tum tantum ferri posset, si etiam scalae epotidibus alligatae essent —, deinde conjicit σπεύδων τις ἦγεν διὰ χερῶν πρυμνήσια intolerabili asyndeto — quod ipse sensit insuper post κλίμακας versum excidisse in ὁ δὲ desinentem dubitanter suspicatus —, postremo v. 1353, quoniam «emendari nullo pacto possit», pro interpolato habendum pronuntiat. Verum hoc est desperare, quod domi pro lubitu facias, palam si exhibeas, nec rei opem nec tibi laudem afferas.

Unus Kirchhoffius bonam veri partem perspexit, cum permutatas versuum clausulas arbitratus «hanc correctionem proponit»:

ἄγκυραν ἐξανῆπτον ἢ πρυμνήσια
σπεύδοντες ἦγον διὰ χερῶν καὶ κλίμακα
πόντῳ διδόντες τοῖν ξένοιν καθίεσαν.

In quibus ultimum membrum, quod hodie male divulsum legitur, feliciter et conjunxit et emendavit restituto praeter participium praesentis etiam singulari κλίμακα: minores certe naves tantum una scala instructas fuisse et scriptorum loci et artificum imagines monstrant. Nec tamen cetera, de quibus supra monui, ille attigit et nova, quae displiceant, intulit ἢ et καί. Omnia contra, quae quidem restitui possunt, sana erunt, si locum hoc modo scripserimus:

1345 κἀνταῦθ' ὁρῶμεν Ἑλλάδος νεὼς σκάφος
1347 ναύτας τε πεντήκοντ' ἐπὶ σκαλμῶν πλάτας
ἔχοντας, ἐκ δεσμῶν δὲ τοὺς νεανίας
ἐλευθέρους — — — —
— — πρύμνηθεν ἑστῶτες νεὼς

1352 σπεύδοντες ἦγον διὰ χερῶν πρυμνήσια,
1350 κοντοῖς δὲ πρῷραν εἶχον, οἱ δ' ἐπωτίδων
ἄγκυραν ἐξανῆπτον, οἱ δὲ κλίμακα
1353 πόντῳ διδόντες τοῖν ξένοιν καθίεσαν.

Recte ex editionis suae consilio Kirchhoffius scripsit v. 1380:

κἀν τῷδε — δεινὸς γὰρ κλύδων ὤκειλε ναῦν
πρὸς γῆν, φόβος δ' ἦν . . . τέγξαι πόδα.

Nam in archetypo lacunam fuisse e librorum scripturis prodit, ex quibus *B* φόβος δ' ἦν μὴ τέγξαι πόδα «habet spatio vacuo relicto, quod manus sec. explevit inserta voce ναυάταις, unde sic Aldus, φόβος δ' ἦν ὥστε μὴ τέγξαι πόδα *C* misere interpolatus.» Miseram tamen interpolationem retinuerunt omnes et inauditum conjunctionum ὥστε μή usum argutiis excusantes et locutionem τέγξαι πόδα veli pede intellecto ad navem atque naufragium referentes! Cui sententiae defendendae quem locum adhibuerunt Orestis v. 706 sq.

καὶ ναῦς γὰρ ἐνταθεῖσα πρὸς βίαν ποδὶ
ἔβαψεν, ἔστη δ' αὖθις, ἢν χαλᾷ πόδα,

ejus prorsus aliam rationem esse non opus est ut pluribus demonstretur. Duorum igitur vitiorum singula perspexerunt Kvíčala et Klotzius, quorum ille expuncto ὥστε inseruit νηί aliquantulum certe ignotam alioqui formulam illustraturus, hic vero ipsum hoc τέγξαι πόδα non posse ullo modo de naufragio intelligi demonstravit. Restabat igitur, ut lacuna probabiliter expleretur. Id fecit Badhamius interponendo παρθένῳ ante τέγξαι. Verum nec ipsum hic quidem placet vocabulum nec multo minus dativus; nam Iphigeniam exspectaveris potius ita designari, ut simul mens et memoria revocetur ad simulacrum, quod ipsam suis ulnis gestasse ex v. 1123 sq. scimus, quam ob rem, ne ingressa in fluctus marinos littus inundantes pedem tingeret, non ipsius tantum sed omnium metus erat. Hinc non dubito, quin Euripides dederit: φόβος δ' ἦν ἱερίαν τέγξαι πόδα.

Difficillimus est locus, ita ut interpretes, quibus plurimum negotii facessivit, ne omnes quidem ejus difficultates adhuc perspexerint, qui legitur paullo post v. 1403—1405:

ναῦται δ' ἐπευφήμησαν εὐχαῖσιν κόρης

παιᾶνα, γυμνὰς ἐκ χερῶν ἐπωμίδας
κώπῃ προσαρμόσαντες ἐκ κελεύσματος.

Ita quidem *B*, sed pro ἐκ χερῶν habet *C* ἐκβαλόντες «turpiter interpolatus», inquit Kirchhoffius, paullo calidius, opinor. Illud vero explicare solus Kvíčala sustinuit «scilicet peculiari brachylogia» dictum pro: ἐκ τοῦ χέρας κώπῃ προσαρμόσαι ἐπωμίδας κώπῃ προσαρμόσαντες, ferri non posse ceteri interpretes viderunt omnes. Ex quibus Marklandus allato Ionis loco v. 1208 sq. γυμνὰ δ' ἐκ πέπλων μέλη ὑπὲρ τραπέζης ἦχ' ὁ μαντευτὸς γόνος pro ἐκ χερῶν conjecit ἐκ πέπλων, quod recepit Klotzius, quamvis jam Seidlerus monuisset, ἐπωμίδα non esse lacertum, sed secundum Pollucem II, 133 κλειδῶν τὸ πρὸς ὠμοπλάτας sive 137 τὸ ὑπερέχον τοῦ βραχίονος. Erraverunt igitur etiam Polluce teste, qui ἐπωμίδας ipsos humeros intelligerent, ut et Schoenius, qui γυμνάς τ' ἐξέβαλον ἐπωμίδας, et Nauckius, qui εὐχερῶς pro ἐκ χερῶν scripsit, videturque omnino ἐπωμίς certe apud hosce poëtas non corporis illam, sed vestis eam partem denotasse, «quae», ut Hermanni verbis utar, «in humero est partemque vestis, qua pectus tegitur, cum illa, quae in dorso est, conjungit.» Ita ipse Euripides in celebratissimo Hecubae loco v. 558 sqq.

λαβοῦσα πέπλους ἐξ ἄκρας ἐπωμίδος
ἔρρηξε λαγόνας εἰς μέσας παρ' ὀμφαλόν,
μαστούς τ' ἔδειξε στέρνα θ' ὡς ἀγάλματος
κάλλιστα.

Nec aliter Chaeremon consimili Oenei loco de Bacchis ap. Athen. XIII, p. 608 B (Nauck. p. 610):

ἔκειτο δ' ἣ μὲν λευκὸν εἰς σεληνόφως
φαίνουσα μαστὸν λελυμένης ἐπωμίδος,

et Apollod. Caryst. ap. Meinek. 4, 440 — τὴν ἐπωμίδα
πτύξας διπλῆν ἄνωθεν ἐνεκομβωσάμην,

postremo Plutarch. in Eum. 7 περιρρηγνύντες ἐκ τῶν ἐπωμίδων τοὺς θώρακας. In quibus locis omnibus apparet non de peculiari quodam mulierum vestimento cogitandum esse, quamquam non negaverim ejusmodi quid recte indicatum esse a Polluce VII, 49: καὶ ἴδια δὲ γυναικῶν· ἐπωμίς etc. Deae Modae enim innumeros foetus quis aut noverit aut nominaverit!

Rectius igitur, qui Plutarchi locum primus attulit, Musgravius scripsit γυμνὰς ἐξ ἐπωμίδων χέρας, quod haud improbabile sane primo adspectu

receperunt Seidlerus atque Hermannus, hic etiam contra Matthiaei dubitationem vindicare sibi visus eo, quod «χέρας saepe non solas manus sed brachia significare» monuit. Quae res utrum successerit criticorum principi necne, facile intelliget quicunque alterius adnotationem accuratius pensitaverit: «At num ἐπωμίδας statim attingunt χεῖρες, ut nihil inter ἐπωμίδα et χεῖρα interjectum sit? Tum χεῖρας γυμνὰς eos habuisse, facile credimus etiam non moniti; dicendum erat γυμνὰς ὠλένας vel γυμνοὺς βραχίονας.» Imo verissime hic, sed addi etiam poterat hic quidem χεῖρας proprio sensu intelligendas esse propter sequentia κώπῃ προσαρμόσαντες, quippe cum manus non brachia remorum manubriis applicentur. Nec minus recte idem alteram scripturam ἐκβαλόντες, quam explicationis causa ad προσαρμόσαντες adscriptum esse nemo Seidlero credet, amplexus est γυμνὰς ἐκβαλόντες ὠλένας scribendo, qua scriptura cum veri partem repperisset, ipse tamen jure dubitabundus adscripsit: «At unde ἐπωμίδας exortum dicas?» Et magis etiam de sua conjectura dubitaturum fuisse prudentem editorem arbitror, si eam cum sequente versu componere haud oblitus esset: duo enim participia γυμνὰς ἐκβαλόντες ὠλένας κώπῃ προσαρμόσαντες quomodo nulla interposita copula juxta poni potuerint, nemo facile dixerit. Sensit hoc Hartungus, qui Matthiaei atque Musgravii commentis conjunctis γυμνὰς ὠλένας ἐπωμίδων scripsit, feliciter profecto, quamquam ei quoque illud ἐκβαλόντες merito dubitationem movit, quod ex ὠλένας corruptum esse satis improbabiliter demonstrare studet. Et obstat utriusque commento idem, quod modo memoravi, non brachia sed manus remis injici.

Verum hoc ipsum nos eo ducit, unde certissima petenda est medicina desperato loco, in quo plura etiam, quam quae adhuc offenderunt, laborare ipse narrationis ordo docet, ad quem nemo interpretum attendit. Nam quid, quaeso, hoc est, quod nautae virginis precibus paeana acclamasse dicuntur, postquam manus remis injecerint ex celeusmate? Num tandem remis incumbere cessaverunt remiges, quos et voce illa excitatos statim aequora pulsasse v. 1390 sq. et contra ventum repente obortum strenue remigando pugnasse v. 1395 sq. modo audivimus? Et, si quidem illi a remigando cessaverunt, cujus rei in tanto periculo importunissimae nec mentionem nec causam videmus, cur paeana tum demum insonuerunt, postquam ad vehementissimum redierunt remigandi laborem, quo ipso labore et vocum concentum probe modulandum praepediri et manus ex sollemni ritu ad cae-

lum tollendas occupari necesse erat? Imo hunc ipsum morem etiam a nautis extrema uecessitate oppressis observatum et remigandi laborem, dum paean Iphigeniae precibus accineretur, paullulum intermissum tum vero novis viribus receptum esse ut jam per se patet ita etiam ex discrepantis scripturae vestigiis apparet. Quis enim semel monitus dubitet, quin Euripidis locus non solum corruptus sed etiam mutilatus olim hoc fere modo scriptus fuerit:

ναῦται δ' ἐπευφήμησαν εὐχαῖσιν κόρης
παιᾶνα, γυμνὰς ὠλένας ἐπωμίδων
[πρὸς αἰθέρ'] ἐκβαλόντες, [εἶτ' αὖθις] χέρας
κώπῃ προσαρμόσαντες ἐκ κελεύσματος
[παλιρρόθοισιν ἀντέτεινον κύμασιν.]

De usu verbi *ἐκβάλλειν* bene jam adscripsit Schoenius Herc. fur. 933 *ῥίζας τ' ἐν ὄσσοις αἱματῶπας ἐκβαλών*. Et cfr. Or. 527 *ἐξέβαλλε τὸν μαστὸν ἱκετεύουσά σε*. Ad rem propius accedit Hel. 1095 *αἰτούμεθ' ὀρθὰς ὠλένας πρὸς οὐρανὸν ῥίπτονθ', ἵν' οἰκεῖς* —, nec dissimile est quod supra Iphigenia dixit v. 362 *ὅσας γενείου χεῖρας ἐξηκόντισα*, quod ipsum verbum ad vehementem pedum motum transtulit nuntius in Bacch. 664 sq. *αἳ τῆσδε γῆς — κῶλον ἐξηκόντισαν*. Alia sciens praetereo.